વીર સંવત ૨૪૯૨, મહા વદ ૬, શુક્રવાર
તા. ૧૧-૨-૧૯૬૬, ગાથા ૧, ૨. પ્રવચન નંબર–૨૩

'દૌલતરામજી' કૃત 'છ ઢાલા' હૈ. ચૌથી ઢાલ ચલતી હૈ. 'સમ્યગ્દર્શન ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન મેં અંતર.' પહલે ક્યા કહા ? પ્રથમ મેં પ્રથમ તો સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરના ચાહિયે. સમ્યગ્દર્શન કે બિના સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા નહીં ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન બિના વ્રત, તપ, ચારિત્ર સચ્ચા હોતા હી નહીં, જૂઠા હોતા હૈ.

મુમુક્ષુ :– જૂઠા તો જૂઠા હૈ તો સહી ન ?

ઉત્તર :– જૂઠા હૈ. જૂઠે મેં આત્મા કો ક્યા લાભ હૈ ? વહ તો કહા. સમ્યગ્દર્શન બિના જ્ઞાન, ચારિત્ર મિથ્યા હૈ, વહ તો પહલે કહા. વહ શ્લોક આ ગયા ના ? કહાં આયા થા ? અંતિમ આયા ના ?

મોક્ષમહલ કી પરથમ સીઢી, યા બિન જ્ઞાન ચરિત્રા;
સમ્યક્તા ન લહૈં, સો દર્શન, ધારો ભવ્ય પવિત્રા.

યહ સાદી હિન્દી ભાષા મેં હૈ. 'દૌલતરામજી' બડે પંડિત હો ગયે હૈં. કહતે હૈં કિ, જિસે મોક્ષ ચાહિયે ઉસકી બાત હૈ. જિસે સંસાર ચાહિયે, પુણ્ય-પાપ કા બંધ ઔર પુણ્ય-પાપ કા ફલ (ચાહિયે તો) વહ બાત તો હમારે પાસ નહીં હૈ. વહ બાત તો અનાદિકાલ સે કરતે આયે હૈં. પુણ્ય-પાપ કરતા હૈ ઔર પુણ્ય-પાપ કા ફલ ચાર ગતિ મેં ભોગતે હૈં. વહ તો અનાદિકાલ કી બાત હૈ. વહ કોઈ નવીન, અપૂર્વ બાત નહીં. જિસે આત્મા કી પરમાનંદ દશા ઐસે મોક્ષ કી અભિલાષા હૈ, ઐસે મોક્ષમહલ કી પ્રથમ સીઢી સમ્યગ્દર્શન હૈ. સમ્યગ્દર્શન બિના સબ જ્ઞાન, વ્રત, તપ, ચારિત્ર આદિ કરે વહ સબ મિથ્યા હૈં, સચ્ચા નહીં હૈ, ઉસસે આત્મા કા કોઈ કલ્યાણ નહીં હૈ.

કહા કિ, 'યા બિન જ્ઞાન ચરિત્રા; સમ્યક્તા ન લહૈં,' હૈ ના ? સમ્યક્ આત્મા કા ભાન એક સેકંડ કે અસંખ્ય ભાગ મેં આત્મા નિર્વિકલ્પ આનંદકંદ શુદ્ધ હૈ. વહ અપને સે, કોઈ દૂસરે સે પ્રાપ્તિ હોતી નહીં. શાસ્ત્ર સે પ્રાપ્તિ નહીં હોતી, ગુરુ

સે પ્રાપ્તિ નહીં હોતી, તીર્થંકર સે પ્રાપ્તિ નહીં હોતી. ઐસી ચીજ હૈ. અપના નિજ સ્વરૂપ.. વહ તો પહલે તીસરી ઢાલ મેં કહા ના ? આત્મા પર કા તો લક્ષ્ય છોડ તો લેકિન અપને મેં જો પુણ્ય-પાપ કા ભાવ હોતા હૈ, શુભ-અશુભ, દયા, દાન, કામ, ક્રોધ (કા) શુભાશુભભાવ કી ભી રુચિ, લક્ષ્ય છોડ દે ઔર અપના આત્મા અનંત ગુણસ્વરૂપ ઔર મૈં ગુણી ઔર અનંત ગુણ મેરે મેં હૈં, ઐસા ભેદ કા વિકલ્પ ભી છોડ દે. સમજ મેં આયા ?

ભગવાનઆત્મા ! ભાઈ ! યહ અપૂર્વ બાત હૈ. અનંતકાલ મેં ઉસને કિયા નહીં. કભી સુની નહીં ઔર કભી કિયા નહીં. પરિચય કિયા નહીં, આદત કી નહીં, અભ્યાસ કિયા નહીં, અનુભવ તો કિયા (હૈ હી) નહીં. ઐસા ભગવાનઆત્મા અપના નિજ આત્મા. પહલે કહા થા ના ? સમજે ? દોપહર મેં 'પરમાત્મ પ્રકાશ' મેં ભી આયા થા. નિજ શુદ્ધાત્મા. અનંત અનંત શાંતરસ સે ભરા આત્મા, ઉસકો ગુણ ઔર ગુણી (અર્થાત્) મૈં આત્મા ગુણી હૂં–ગુણ કા ધરનેવાલા (હૂં) ઔર જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ મેરે મેં ગુણ હૈં, ઐસા ભેદ કા વિકલ્પ ભી જહાં કામ નહીં કરતા. ઐસા ભેદ કા વિકલ્પ હૈ વહ ભી રાગ હૈ. તો દૂસરે તો ઉસમેં કહાં કામ આતે હૈં ? સમજ મેં આયા ?

કહતે હૈં કિ, ઐસે આત્મા મેં પ્રથમ મેં પ્રથમ મોક્ષ કી પહલી સીઢી, અંતર્મુખ આત્મા મેં સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરકે બાદ મેં સમ્યગ્જ્ઞાન કા આરાધન કરના. ઐસા યહાં 'દૌલતરામજી' 'છ ઢાળા' મેં પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન કી બાત કરકે સમ્યગ્જ્ઞાન કી બાત કરતે હૈં. યહ તો સાદી ભાષા હૈ.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– આયે ન આયે ઉસકા કુછ નહીં. ૨૨ દિન (ગુજરાતી મેં) ચલા અબ થોડા યહ ભી ચલે ના ? ઉન્હોં ને હિન્દી મેં કહા થા, ભાઈ ને તો પૂરા હિન્દી મેં (લેને કો) કહા થા. અબ થોડા ચલને દો, કૈસા ચલતા હૈ દેખો તો સહી. સમજ મેં આતા હૈ ?

મુમુક્ષુ :– જબ સૂક્ષ્મ બાત આયેગી તો બદલેંગે.

ઉત્તર :– વહ કૈસે માલૂમ પડે કૈસા હોગા ?

સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનમાં તફાવત

(રોલા છંદ)

સમ્યક્ સાથૈ જ્ઞાન હોય, પૈ ભિન્ન અરાધૌ;
લક્ષણ શ્રદ્ધા જાન, દુહૂમેં ભેદ અબાધૌ.
સમ્યક્ કારણ જાન, જ્ઞાન કારજ હૈ સોઇ;
યુગપત્ હોતે હૂ, પ્રકાશ દીપકતૈં હોઇ. ૨.

અન્વયાર્થ :– (સમ્યક્ સાથૈ) સમ્યગ્દર્શનની સાથે (જ્ઞાન) સમ્યગ્જ્ઞાન (હોય) હોય છે (પૈ) તોપણ [તે બન્ને] (ભિન્ન) જુદાં (અરાધૌ) સમજવાં જોઇએ; કારણ કે (લક્ષણ) તે બન્નેનાં લક્ષણ [અનુક્રમે] (શ્રદ્ધા) શ્રદ્ધા કરવી અને (જાન) જાણવું છે તથા (સમ્યક્) સમ્યગ્દર્શન (કારણ) કારણ છે અને (જ્ઞાન) સમ્યગ્જ્ઞાન (કારજ) કાર્ય (હૈ) છે (જાન) એમ જાણો. (સોઇ) આ પણ (દુહૂમેં) બન્નેમાં (ભેદ) અંતર (અબાધૌ) નિર્બાધ છે. [જેમ] (યુગપત્) એક સાથે (હોતે હૂ) હોવા છતાં પણ (પ્રકાશ) અજવાળું (દીપકતૈં) દીપકની જ્યોતિથી (હોઇ) થાય છે તેમ.

ભાવાર્થ :– સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન જોકે એકસાથે પ્રગટે છે તોપણ તે બન્ને જુદા જુદા ગુણના પર્યાયો છે. સમ્યગ્દર્શન શ્રદ્ધાગુણનો શુદ્ધપર્યાય છે, અને સમ્યગ્જ્ઞાન જ્ઞાનગુણનો શુદ્ધપર્યાય છે, વળી સમ્યગ્દર્શનનું લક્ષણ વિપરીત અભિપ્રાય રહિત તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન છે અને સમ્યગ્જ્ઞાનનું લક્ષણ સંશય આદિ દોષ રહિત સ્વ-પરનો યથાર્થપણે નિર્ણય છે.- એ રીતે બેઉનાં લક્ષણ જુદાં જુદાં છે. વળી સમ્યગ્દર્શન નિમિત્તકારણ છે અને સમ્યગ્જ્ઞાન નૈમિત્તિક કાર્ય છે. આમ તે બંનેમાં કારણ-કાર્યભાવથી પણ તફાવત છે.

પ્રશ્ન :– જ્ઞાન-શ્રદ્ધાન તો યુગપત્ (એકસાથે) હોય છે, તો તેમાં કારણ-કાર્યપણું કેમ કહો છો ?

ઉત્તર :– 'એ હોય તો એ હોય' એ અપેક્ષાએ કારણ-કાર્યપણું હોય છે. જેમ દીપક અને પ્રકાશ બંને યુગપત્ હોય છે, તોપણ દીપક હોય તો પ્રકાશ હોય; તેથી

દીપક કારણ છે અને પ્રકાશ કાર્ય છે. એ જ પ્રમાણે જ્ઞાન-શ્રદ્ધાન પણ છે.

(મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક પા.૯૧.)

જ્યાં સુધી સમ્યગ્દર્શન થતું નથી ત્યાં સુધીનું જ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાતું નથી. આમ હોવાથી સમ્યગ્દર્શન તે સમ્યગ્જ્ઞાનનું કારણ છે.*

યહાં તો કહતે હૈં કિ, 'સમ્યગ્દર્શન ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન મેં અંતર.' પહલે મેં પહલે સમ્યગ્દર્શન. અપને સ્વભાવ મેં અનુભવ મેં પ્રતીત કરની વહ પહલી સીઢી, ધર્મ કી પહલી રુચિ, વહ પહલી શુરૂઆત હોતી હૈ, વહાં સે ધર્મ કી શુરૂઆત હોતી હૈ. બાદ મેં સમ્યગ્જ્ઞાન કા અંતર આરાધન કરના, ઐસા 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' ભી 'પુરુષાર્થસિદ્ધ્યુપાય' મેં કહતે હૈં. નીચે શ્લોક દિયા હૈ.

સમ્યક્ સાથૈ જ્ઞાન હોય, પૈ ભિન્ન અરાધૌ;
લક્ષણ શ્રદ્ધા જાન, દુહૂમેં ભેદ અબાધૌ.
સમ્યક્ કારણ જાન, જ્ઞાન કારજ હૈ સોઇ;
યુગપત્ હોતે હૂ, પ્રકાશ દીપકતૈં હોઇ. ૨.

'સમ્યક્ સાથૈ જ્ઞાન હોય, પૈ ભિન્ન અરાધૌ;' હૈ ? દૂસરા શ્લોક હૈ. કોઈ મેં પહલા લિખા હૈ, કોઈ મેં દૂસરા હૈ. ક્યા કહતે હૈં ? દેખો ! શબ્દાર્થ. 'સમ્યગ્દર્શન કે સાથ

---

* સંશય, વિમોહ, (વિભ્રમ–વિપર્યય) અનિર્ધાર.

૧. पृथगाराधनमिष्टं दर्शनसहभाविनोऽपि बोधस्य ।
लक्षणभेदेन यतो नानात्वं संभवत्यनयो: ।।३२।।

૨. सम्यग्ज्ञान कार्य सम्यक्त्वं कारणं वदन्ति जिना: ।
ज्ञानाराधनमिष्टं सम्यक्त्वानन्तरं तस्मात् ।।३३।।
कारणकार्यविधानं समकालं जायमानयोरपि हि ।
दीपप्रकाशयोखि सम्यक्त्वज्ञानयो: सुघटम् ।।३४।।

(શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્ય રચિત પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય)

સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા હૈ.' જ્ઞાન આગે-પીછે હોતા નહીં. આત્મા, અપના શુદ્ધ પરમાનંદમૂર્તિ આત્મા, ઉસકા અંતર ભાન, પહલે સમ્યક્ હુઆ ઉસકે સાથ હી ઉસકા સમ્યગ્જ્ઞાન કા કિરણ સાથ હી હોતા હૈ, પ્રગટ હોતા હૈ. સમજ મેં આયા ? ઉસકે સાથ ચારિત્ર નહીં હોતા. સ્વરૂપાચરણ હોતા હૈ, લેકિન ચારિત્ર જો સંયમ આદિ હૈ વહ આગે બઢકર બહુત પુરુષાર્થ કરતે હૈં બાદ મેં બઢતે હૈં. પહલે સમ્યગ્દર્શન કે સાથ તો સમ્યગ્જ્ઞાન તો હોતા હી હૈ.

'તથાપિ (ઉન દોનોં કો) ભિન્ન ભિન્ન સમજના ચાહિયે;...' દેખો! ભગવાનઆત્મા, ઉસકી જ્ઞાન કરકે પ્રતીત (કરની), જહાં સામાન્યજ્ઞાન કી બાત ચલતી હો તો પહલે જ્ઞાન આતા હૈ ઔર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન કી બાત ચલતી હૈ તો પહલે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. સમજ મેં આયા ? અપને સમ્યગ્દર્શન હુઆ તો બાદ મેં જ્ઞાન કા આરાધન કરો. ક્યોંકિ 'ઉન દોનોં કે લક્ષણ...' શ્રદ્ધા કરના ઔર જાનના–યે દો લક્ષણ ભિન્ન હૈં. અપના નિજ સ્વરૂપ (ઉસકી) શુદ્ધ શ્રદ્ધા–પ્રતીત કરની વહ શ્રદ્ધા લક્ષણવાલા સમ્યગ્દર્શન હૈ. જ્ઞાન કરના વહ જાનપના લક્ષણવાલા હૈ. દોનોં કે લક્ષણ ભિન્ન હૈં. સમજ મેં આયા ? ક્યોંકિ દો ગુણ કી દો પર્યાય હૈં. સમ્યગ્દર્શન શ્રદ્ધાગુણ કી પર્યાય હૈ ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન જ્ઞાનગુણ કી નિર્મલ પર્યાય હૈ. દો પર્યાય ભિન્ન હૈં. દો ગુણ ભિન્ન હૈં તો દો પર્યાય ભિન્ન હૈં. 'ઉન દોનોં કા લક્ષણ શ્રદ્ધા કરના ઔર જાનના હૈ...' જાનના કિસકા ? નિજ સ્વરૂપ કા. ઉસમેં વિશેષ જ્ઞાન કા અભ્યાસ ચલેગા.

'તથા સમ્યગ્દર્શન કારણ હૈ ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન કાર્ય હૈ.' જબ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ હો તો સમ્યગ્દર્શન કારણ હૈ ઔર અપના સમ્યગ્જ્ઞાન કાર્ય હૈ. એક સમય મેં સાથ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ. ફિર ભી ઉનમેં કારણ-કાર્ય કા એક સમય મેં ભી ભેદ કહને મેં આતા હૈ. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...! 'સમ્યગ્દર્શન કારણ હૈ ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન કાર્ય હૈ.' ઉસકા અર્થ અપના નિજાનંદ પ્રભુ, ઉસકી અંતર મેં અનુભવ મેં પ્રતીત નહીં હુઈ તો ઉસે જ્ઞાન હોતા નહીં. પ્રતીત આયી તો બાદ મેં સાથ મેં જ્ઞાન ઉત્પન્ન હુઆ ઉસે કાર્ય કહને મેં આતા હૈ. કિસકા કાર્ય ? સમ્યગ્દર્શન કા કાર્ય. આત્મા કા કાર્ય નહીં ? એ..ઇ...! ક્યા કહતે હૈં સમજ મેં આયા ?

આત્મા... હૈ તો સમ્યગ્દર્શન એક કાર્ય ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન ભી કાર્ય હૈ. કિસકા (કાર્ય

હૈ) ? આત્મા કા. દેહ, વાણી, મન, જડ ભિન્ન, કર્મ ભિન્ન–જુદા, પુણ્ય-પાપ કા ભાવ હોતા હૈ વહ ભી વિકાર ભિન્ન હૈ. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનાનંદ કી પ્રતીત (હુઈ) વહ હૈ તો આત્મા કા કાર્ય, પર્યાય હૈ ઇસલિયે. ઔર સાથ મેં સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ– નિજ કા બોધ હુઆ કિ, આત્મા અનંત ગુણમય હૈ, શુદ્ધ હૈ, નિર્મલ હૈ. સમજ મેં આયા ? યહ જ્ઞાન, હૈ તો આત્મા કા વર્તમાન કાર્ય લેકિન દો પર્યાય કે બીચ મેં સમ્યગ્દર્શન કારણ હૈ ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન કાર્ય હૈ. સમ્યગ્દર્શન પર્યાય હૈ. સમજ મેં આયા ? યહ સૂક્ષ્મ નહીં આયા ?

આત્મા... અરે..! આત્મા ક્યા ચીજ હૈ ? ઉસકી ખબર નહીં. અનંતકાલ મેં ઉસને ઉસકો જાને બિના સબ કિયા. કોટિ જન્મ તપ કિયા, ભક્તિ કી, પૂજા કી, દાન-દયા અનંત બાર કિયે, ઉસમેં કુછ આત્મા કા લાભ હુઆ નહીં. પુણ્યબંધ હો જાયે, સ્વર્ગાદિ મિલ જાયે (ઔર) ચાર ગતિ મેં રખડે.

મુમુક્ષુ :– પૂજા કરે ઔર ચાર ગતિ મેં રખડે ?

ઉત્તર :– શુભભાવ હૈ ના ? પુણ્યબંધ હોતા હૈ. આત્મદર્શન, આત્મજ્ઞાન બિના ઉસે માત્ર પુણ્યબંધ હોતા હૈ. મિથ્યાદૃષ્ટિ તો સાથ મેં હૈ, સમ્યગ્દર્શન તો હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? બાત તો ઐસી હૈ, ભૈયા ! સૂક્ષ્મ હૈ. પહલે આ ગયા ના ? આગે થોડા આયેગા. કોટિ જન્મ તપ તપે તો ભી આત્મા કા લાભ હોતા નહીં. સમ્યગ્દર્શન બિના, આત્મા ક્યા ચીજ હૈ ઉસકે અનુભવ બિના, કિસમેં સ્થિર હોના ? ઉસ ચીજ કા પત્તા લગને બિના ચારિત્ર આયા કહાં સે ? સમજ મેં આયા ? બાહર કી ક્રિયા તો શુભ વિકલ્પ હૈ. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ શુભભાવ તો શુભરાગ હૈ, પુણ્ય હૈ. લેકિન આત્મદર્શન નહીં હૈ તો પુણ્ય કા ફલ ક્યા ? મિથ્યાત્વ સહિત પુણ્ય કા ફલ સ્વર્ગ આદિ મિલેંગે. જન્મ-મરણ કા નાશ તીનકાલ તીનલોક મેં નહીં હોગા, ઐસા કહતે હૈં. યે ક્યા કહતે હૈં ? 'દૌલતરામજી' કહતે હૈં. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :– મંદ મિથ્યાય હોતા હૈ ન ?

ઉત્તર :– મંદ મિથ્યાત્વ હોતા હૈ, ઉસકા અર્થ ક્યા ? અભાવ નહીં હોતા. મંદ-તીવ્ર તો કર્મ હૈ, અનાદિ કી ચીજ હૈ, અનાદિ કી ચાલ હૈ. દિગંબર જૈન સાધુ હોકર નૌંવી ગ્રૈવેયક અનંતબાર ગયા, મિથ્યાદૃષ્ટિ, હાં ! મંદ મિથ્યાત્વ થા, અનંતાનુબંધી

કષાય ભી મંદ થા, નહીં તો ઉપર (કે સ્વર્ગ મેં) જાયે નહીં. (અનંતાનુબંધી કા) અભાવ નહીં (હુઆ થા). આત્મા કે દર્શન બિના મિથ્યાત્વ ઔર અનંતાનુબંધી કા અભાવ નહીં હોતા. બહુત (સૂક્ષ્મ) બાત (હૈ). સમજ મેં આયા ?

વહ કહતે હૈં, જ્ઞાન, અપને શુદ્ધ સ્વરૂપ કી પ્રતીત, ભાન, દર્શન હુઆ તો વહ આત્મા કા હી કાર્ય હૈ. લેકિન સમ્યગ્દર્શન કે સાથ સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા હૈ, ઉન દોનોં કે બીચ સમ્યગ્દર્શન કારણ (હૈ) ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન કાર્ય (હૈ). સમજ મેં આયા ? અંતર કી ચીજ બિના બાહ્ય સે આત્મા મેં કુછ લાભ હોતા નહીં. યહ કહતે હૈં. 'સમ્યગ્જ્ઞાન કાર્ય હૈ. યહ ભી દોનોં મેં અન્તર નિર્બાધ હૈ.' અંતર દો પ્રકાર કા કહા. કૌન-સે દો પ્રકાર ? એક તો સમ્યગ્દર્શન લક્ષણ શ્રદ્ધા હૈ, સમ્યગ્જ્ઞાન કા લક્ષણ જાનના હૈ. યે દો ભેદ હુએ. ઔર દૂસરા–સમ્યગ્દર્શન કારણ હૈ, સમ્યગ્જ્ઞાન કાર્ય હૈ. યે દૂસરા ભેદ હુઆ. સમજ મેં આયા ? આહા..! 'અન્તર નિર્બાધ હૈ.' દોનોં મેં અંતર નિર્બાધ હૈ, દોનોં મેં નિશ્ચિત હી અંતર હૈ. સમજ મેં આયા ? નિર્બાધ હૈ કિ નહીં ?

'(જિસપ્રકાર) (યુગપત્) એકસાથ હોને પર ભી...' દૃષ્ટાંત દેતે હૈં. વહ 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ' કા દૃષ્ટાંત હૈ. ૯૦૦ વર્ષ પહલે દિગંબર સંત 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ' હુએ. ઇસ ઓર ટીકા હૈ. ઉસમેં હૈ, શ્લોક હૈ, ૩૨-૩૩-૩૪ શ્લોક હૈ. નીચે સંસ્કૃત હૈ વહ 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ' કા હૈ, 'પુરુષાર્થસિદ્ધ્યુપાય'. 'કુંદકુંદાચાર્ય' મહારાજ કે શાસ્ત્ર કી જો ટીકા બનાઈ હૈ (વે) 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ' દિગંબર સંત વનવાસી જંગલવાસી થે, ઉનકે 'પુરુષાર્થસિદ્ધ્યુપાય' મેં વહ શ્લોક હૈ. પહલે (સમ્યક્) દર્શન કા આરાધન હોને કે બાદ સમ્યગ્જ્ઞાન કા આરાધન કરના. સમજ મેં આયા ?ઉસમેં કારણ-કાર્ય કા દૃષ્ટાંત હૈ. દેખો ! ૩૪ (ગાથા મેં) હૈ.

कारणकार्यविधानं समकालं जायमानयोरपि हि ।
दीपप्रकाशयोखि सम्यक्त्वज्ञानयोः सुघटम् ।।३४।।

૩૪ (ગાથા મેં) હૈ. 'ઉજાલા દીપક કી જ્યોતિ સે હોતા હૈ ઉસીપ્રકાર.' દેખો ! દીપક કારણ હૈ ઔર ઉજાલા કાર્ય હૈ. હૈ સાથ મેં. દીપક ઔર ઉજાલા હૈ સાથ મેં લેકિન દીપક કારણ હૈ, ઉજાલા–પ્રકાશ કાર્ય હૈ. એકસાથ મેં દોનોં કારણ-કાર્ય રહતે હૈં. સમજ મેં આયા ? પૂર્વ કી પર્યાય કો કારણ કહતે હૈં, પીછે કી પર્યાય

કો કાર્ય કહતે હૈં. ઐસા ભી હૈ ઔર વર્તમાન ભી દર્શન કારણ, સમ્યગ્જ્ઞાન કાર્ય, ઐસા યુગપદ્ કારણ-કાર્ય ભી હૈ. વીતરાગ કી શૈલી સમજની ચાહિયે. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :– ... પ્રકાશને કારણ અને દીપકને કાર્ય કીધું....

ઉત્તર :– નહીં, નહીં, નહીં. પ્રકાશ કારણ ઔર દીપક કાર્ય, ઐસા નહીં. સાથ મેં હૈ ફિર ભી દીપક મુખ્ય વસ્તુ હૈ. (દીપક) હો તો (પ્રકાશ) હોતા હૈ. દીપક હો તો પ્રકાશ હોતા હૈ. પ્રકાશ હો તો દીપક હૈ, ઐસા નહીં. દીપક હૈ તો પ્રકાશ હૈ. આગે લેંગે. સમજ મેં આયા ? દીપક બિના પ્રકાશ કૈસા ? પ્રકાશ હૈ, દીપક નહીં ! સાથ મેં હૈ ફિર ભી દીપક હૈ તો પ્રકાશ હૈ, ઐસા હૈ. કારણપના દીપક મેં હૈ. સમજ મેં આયા ?

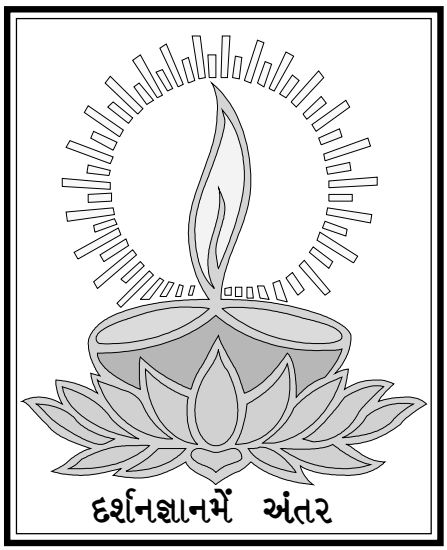
દર્શનજ્ઞાનમેં અંતર

ઐસે ખાસ કારણપના સમ્યગ્દર્શન મેં હૈ. ખાસ કારણ–સમ્યગ્દર્શન. અખંડ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ કી અંતર મેં વિકલ્પરહિત શ્રદ્ધા હોના વહ દર્શન હૈ તો જ્ઞાન કાર્ય કહને મેં આતા હૈ. આહા..હા...! યુગપદ્ સાથ મેં હોને પર ભી, કારણ-કાર્ય સાથ મેં ભી હોતા હૈ. સમજ મેં આયા ? એકાંતી અજ્ઞાની તો કારણ-કાર્ય સાથ મેં માનતા નહીં, એકાંત માનતા હૈ (કિ), સાથ મેં નહીં, આગે-પીછે હોતા હૈ. આગે-પીછે એકાંત માનના ઔર સાથ મેં નહીં માનના, એકાંત સાથ મેં માનના ઔર આગે-પીછે નહીં માનના. પૂર્વ કી પર્યાય કારણ ઔર ઉત્તર પર્યાય કાર્ય, ઐસા ભી શાસ્ત્ર મેં (આતા) હૈ. સમજ મેં આયા ?

જ્ઞાન કે તીન ભેદ–દોષ હૈં ના ? કારણ વિપર્યાસ, ભેદાભેદ વિપર્યાસ, સ્વરૂપ વિપર્યાસ. યે તીન દોષ અજ્ઞાન મેં હૈ. અજ્ઞાની જાનતા તો હૈ કિ, આત્મા હૈ. લેકિન ઉસકે કારણ મેં વિપર્યાસ હોતા હૈ કિ, આત્મા કા કર્તા કોઈ ઈશ્વર હૈ યા સર્વવ્યાપક કોઈ બ્રહ્મ હૈ. સમજ મેં આયા ? ઐસા માનનેવાલા કારણવિપર્યાસ મેં મિથ્યાદૃષ્ટિ

હૈ, વહ આત્મા કો માનતા નહીં. સમજ મેં આયા ? આત્મા માને લેકિન આત્મા કા કારણ ઐસા માને કિ, કોઈ ઈશ્વર (કારણ હૈ) યા સર્વવ્યાપક બ્રહ્મ હૈ. ઐસા માનનેવાલા કારણ વિપર્યાસ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ઉસકા જ્ઞાન મિથ્યાજ્ઞાન હૈ. સમજ મેં આયા ?

ભેદાભેદ વિપર્યાસ આતા હૈ. જગત મેં કોઈ બ્રહ્મ હૈ ઉસકે સાથ આત્મા અભેદ હૈ, ઐસા માનના વહ મિથ્યાત્વ હૈ. સમજ મેં આયા ? આત્મા મેં સર્વથા ગુણ-ગુણી ભેદ હૈ. સર્વથા ભેદ હૈ, ઐસા માનના ભી મિથ્યાજ્ઞાન હૈ. જ્ઞાન કે બહુત ભેદ હૈ, લેકિન જિસે સમજને કી જરૂરત લગી હો ઉસકી બાત હૈ કિ નહીં ? સમજ મેં આયા ? અનાદિકાલ સે મિથ્યાજ્ઞાન મેં ભી ભૂલ હૈ. સમજ મેં આયા ?

'ટોડરમલ્લજી'ને 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક' મેં કહા હૈ કિ, મિથ્યાદર્શન હૈ તો મિથ્યાજ્ઞાન હૈ. દર્શન કે કારણ હી મિથ્યાજ્ઞાન હુઆ, ઉસમેં જ્ઞાન મેં ક્યા દોષ આયા ? સમજ મેં આયા ? તો કહા કિ, અપના પ્રયોજન સિદ્ધ કરના હૈ ઉસકા તો જ્ઞાન કરતા નહીં ઔર વહ જ્ઞાન અપ્રયોજનભૂત બાત કા જ્ઞાન કરતા હૈ. અપના પ્રયોજન સિદ્ધ હોતા હૈ ઐસા જ્ઞાન, આત્મા કા (ઔર) જડ કા ભેદજ્ઞાન તો કરતા નહીં ઔર વહ જ્ઞાન અપ્રયોજનભૂત સબ બાત (જાનતા હૈ). કથા-વાર્તા, શાસ્ત્ર કી બાત કા જ્ઞાન કર લે, અપ્રયોજન કો જાને ઔર પ્રયોજન કો નહીં જાને વહી જ્ઞાન કા દોષ હૈ. સમજ મેં આયા ? વાસ્તવિક આત્મા ઔર જડ સે ભિન્ન ક્યા ચીજ હૈ, ઉસકો તો જ્ઞાન જાને નહીં ઔર જ્ઞાન દૂસરી બાત બહુત જાને. વાર્તા, કથા, શાસ્ત્ર, જગત કે અનેક પ્રકાર (જાને). વહ તો અપ્રયોજનભૂત હૈ. ઉસમેં કોઈ આત્મા કી સિદ્ધિ હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? વહ કહતે હૈં, દેખો ! સમ્યગ્જ્ઞાન ભિન્ન હૈ. ઉસકા વિપર્યાસ–વિપરીત કારણ રહિત, ભેદાભેદ રહિત, સ્વરૂપ વિપર્યાસ રહિત જો જ્ઞાન હોતા હૈ ઉસે સમ્યગ્દર્શન સહિત સમ્યગ્જ્ઞાન કહને મેં આતા હૈ.

ભાવાર્થ :– 'સમ્યગ્દર્શન ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન યદ્યપિ...' યદ્યપિ એટલે જોકે. 'એકસાથ પ્રગટ હોતે હૈં...' પ્રગટ તો એકસાથ હોતે હૈં. ભાવાર્થ હૈ ના ? ભાવાર્થ. ઇસ ઓર હૈ. ૯૪ પન્ના હૈ. 'સમ્યગ્દર્શન ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન યદ્યપિ એકસાથ હી પ્રગટ હોતે હૈં...' અંતર આત્મભાન હોને કે સમય દર્શન-જ્ઞાન એકસાથ (પ્રગટ હોતે હૈં). 'તથાપિ

વે દોનોં ભિન્ન ભિન્ન ગુણોં કી પર્યાયેં હૈં.' ગુણ કી પર્યાય, યે સબ કહાં સીખના ?

આત્મા મેં દર્શનગુણ–શ્રદ્ધાગુણ ત્રિકાલ હૈ ઔર જ્ઞાનગુણ ત્રિકાલ હૈ. દો ગુણ હૈં, ઐસે અનંત ગુણ હૈં. અકેલા આત્મા આત્મા કરે, ઐસે નહીં ચલતા. અનંત ગુણ હૈં ઉસમેં એક શ્રદ્ધાગુણ હૈ, એક જ્ઞાનગુણ હૈ. સમ્યગ્દર્શન શ્રદ્ધાગુણ કી સચ્ચી પર્યાય હૈ ઔર જ્ઞાનગુણ કી સમ્યગ્જ્ઞાન સત્ય પર્યાય હૈ. દો ગુણ કી દો પર્યાય હૈં, દોનોં ભિન્ન હૈં. પર્યાય જાનની નહીં, ગુણ જાનના નહીં ઔર આત્મા કા જ્ઞાન હો જાયે, ઐસે નહીં હોતા, ઐસા કહતે હૈં.

સમ્યગ્દર્શન શ્રદ્ધાગુણ કી શુદ્ધ પર્યાય હૈ. સમજ મેં આયા ? આત્મા હૈ ઉસમેં શ્રદ્ધાગુણ ત્રિકાલ હૈ, શ્રદ્ધાગુણ ત્રિકાલ હૈ. ઉસમેં પુણ્ય સે ધર્મ હોતા હૈ, પાપ મેં મજા આતી હૈ, દેહ કી ક્રિયા મૈં કર સકતા હૂં, સુખ આત્મા મેં નહીં, પર મેં હૈ ઐસી વિપરીત માન્યતા હૈ, વહ ત્રિકાલ શ્રદ્ધાગુણ કી વિપરીત પર્યાય હૈ, અશુદ્ધ પર્યાય હૈ. કહો, સમજ મેં આયા ? ઔર સમ્યગ્દર્શન કી પર્યાય જો સચ્ચી પર્યાય હૈ વહ શ્રદ્ધાગુણ કી શુદ્ધ પર્યાય હૈ. સમજ મેં આયા ? વહ પર્યાય હૈ, ગુણ નહીં. ગુણ તો ત્રિકાલ હૈ.

મુમુક્ષુ :– અશુદ્ધ સમ્યગ્દર્શન....

ઉત્તર :– અશુદ્ધ સમ્યગ્દર્શન કા કિસને કહા ?

શ્રદ્ધાગુણ આત્મા મેં ત્રિકાલ હૈ. આત્મા ત્રિકાલ હૈ ઐસે ગુણ ભી ત્રિકાલ હૈ. ઉસકી મિથ્યાપર્યાય જો શ્રદ્ધા હોતી હૈ (અર્થાત્) રાગ સે મુજે ધર્મ હોગા, પરમાર્થ ધર્મ–નિશ્ચય આત્મા કા ધર્મ (હોગા), પર સે મેરા કલ્યાણ હોગા, મેરે સે પર કા કલ્યાણ હોગા ઐસી માન્યતા. આત્મા મેં સુખ નહીં લેકિન પર મેં સુખ હૈ, રાગ, ધૂલ મેં–પૈસે મેં, પર મેં સુખ હૈ ઐસી અંતર માન્યતા જો હૈ, યહ માન્યતા આત્મા કે શ્રદ્ધાગુણ કી વિપરીત પર્યાય, અશુદ્ધ પર્યાય હૈ, મલિન પર્યાય હૈ, દુઃખરૂપ દશા હૈ. અબ આગે શુદ્ધ પર્યાય કહતે હૈં.

'સમ્યગ્દર્શન શ્રદ્ધાગુણ કી શુદ્ધપર્યાય હૈ...' સમ્યગ્દર્શન ક્યા હૈ ? આત્મા ત્રિકાલ હૈ. શ્રદ્ધાગુણ ભી ત્રિકાલ હૈ. ઉસકી વર્તમાન ક્ષણિક એક સમય કી શ્રદ્ધાગુણ કી

સમ્યક્–સત્ય શુદ્ધ પર્યાય હૈ વહ સમ્યગ્દર્શન હૈ. સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ દશા હૈ, શુદ્ધ અવસ્થા હૈ, પવિત્ર દશા હૈ, નિર્મલ દશા હૈ, આનંદ દશા કે સાથ પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ. આહા..હા....! કહો, સમજ મેં આયા ? ક્યા કહા ? પહલે જૈસે નહીં કહા.

મુમુક્ષુ :– આમ કરે તો આમ ને આમ કરે તો આમ આમાં મેળ ન બેઠો.

ઉત્તર :– ઇસમેં તો અભેદ કહના હૈ ઇસલિયે વિસ્તાર નહીં આયા. પહલે તો ભેદ કહના થા ના ? (ઇસલિયે વિસ્તાર આયા થા).

આત્મા વસ્તુ.. વસ્તુ અનાદિઅનંત (હૈ). ઉસમેં શ્રદ્ધાગુણ ભી અનાદિઅનંત હૈ. ઉસકા અંતર મેં અનુભવ કરકે, રાગરહિત હોકર. રાગ હૈ સહી, સંયોગ હૈ, કર્મ હૈ, નિમિત્ત હૈ, ઉસકી દૃષ્ટિ હટાકર અપને આત્મા મેં એકરૂપ અભેદ શ્રદ્ધા કરના, અભેદ આત્મા કી અંતર નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા કરની વહ શ્રદ્ધાગુણ કી શુદ્ધ પર્યાય, પ્રગટ પર્યાય કો શુદ્ધ કહતે હૈં, વહાં સે મોક્ષ કા માર્ગ શુરૂ હોતા હૈ. કહો, સમજ મેં આયા ? શ્રદ્ધા ઐસા માનતી હૈ કિ, મૈં પરિપૂર્ણ હૂં. મેરે મેં આનંદ હૈ. ઠીક ! સમ્યગ્દર્શન કી પર્યાય ઐસા માનતી હૈ. યહ તો જ્ઞાન કે સાથ કી બાત હૈ. મૈં પરિપૂર્ણ હૂં ઉસમેં તો જ્ઞાન આ જાતા હૈ. મૈં પરિપૂર્ણ હૂં, મૈં શુદ્ધ હૂં, અભેદ હૂં, એક હૂં ઐસી શ્રદ્ધાગુણ કી પર્યાય સારે આત્મા કો ભૂતાર્થ એક સ્વભાવ કો માનતી હૈ. આહાહા..! કઠિન બાત હૈ, ભાઈ ! મૂલ બાત હી (રહી નહીં), એક અંક કે બિના કી સભી બાતેં, એક ક્યા હૈ ઉસે ભૂલ ગયે. જો અનંતકાલ મેં પ્રગટ નહીં કિયા ઔર જો પ્રગટ કરને સે હી જન્મ-મરણ કા નાશ હોતા હૈ ઐસા સમ્યગ્દર્શન ઉસકો કહતે હૈં.

ક્યા સમ્યગ્દર્શન કી પર્યાય પરસન્મુખ કી પ્રતીત કરને સે હોતી હૈ ? સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ પર્યાય હૈ. કિસકી ? આત્મા કી. ઔર શ્રદ્ધાગુણ કિસકા હૈ ? આત્મા કા. આત્મા કા શ્રદ્ધાગુણ ઔર આત્મા કે સન્મુખ કી પર્યાય બિના સમ્યગ્દર્શન કી પર્યાય કહાં સે હોતી હૈ ? સમજ મેં આયા ? ક્યા કહા ? શ્રદ્ધા ઔર આત્મા. આત્મા વસ્તુ ઔર શ્રદ્ધાગુણ. વહ તો અપના નિજ સ્વરૂપ હૈ. અપના નિજ સ્વરૂપ હૈ ઉસકે સન્મુખ દૃષ્ટિ હુએ બિના ઉસકી શ્રદ્ધા ઔર ઉસકે જ્ઞાન કી શુદ્ધ પર્યાય કહાં સે હોગી ?

જિસમેં શુદ્ધ શ્રદ્ધા શક્તિ પડી હૈ ઔર શુદ્ધ દ્રવ્ય હૈ, ઉસકી અંતર પ્રતીત કિયે

બિના શુદ્ધ પર્યાય કહાં સે હોગી ? ક્યા રાગમેં સે આતી હૈ ? નિમિત્તમેં સે આતી હૈ ? પરમેં સે આતી હૈ ? પર મેં શ્રદ્ધાગુણ હૈ ? આત્મા કા શ્રદ્ધાગુણ રાગ મેં હૈ ? આત્મા કા શ્રદ્ધાગુણ નિમિત્ત મેં હૈ ? આત્મા કા શ્રદ્ધાગુણ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર મેં હૈ ? આત્મા કા શ્રદ્ધાગુણ ક્યા મંદિર મેં હૈ ? આત્મા કા શ્રદ્ધાગુણ ક્યા 'સમેદશીખર' મેં હૈ ? કહાં હૈ ? કહતે હૈં કિ, ભગવાનઆત્મા, જિસમેં શ્રદ્ધાગુણ ત્રિકાલ ધ્રુવ પડા હૈ, ઉસકી ઓર અંતર સન્મુખ હોકર, હૈ ઉસમેં સે પર્યાય પ્રગટ હો, ઉસકા નામ શ્રદ્ધાગુણ કી શુદ્ધ પર્યાય કહને મેં આતી હૈ. આહા..હા...!

અરે..! ઉસકે નિજઘર કી બાત કભી સુની નહીં. પરઘર કી બાત અનાદિકાલ સે (સુની હૈ). યહાં તો પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ વીતરાગ સમવસરણ મેં સૌ ઇન્દ્રોં કી ઉપસ્થિતિ મેં ભગવાન કી દિવ્યધ્વનિ આતી થી. અરે...! આત્મા ! વહીં યહાં સંતોં કહતે હૈં, ઉસી પરંપરા સે 'દૌલતરામજી' ને ઢાલ બનાઈ હૈ. ઘર કી કલ્પના સે નહીં બનાયા. ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવ જિનકો એક સેકંડ કે અસંખ્ય ભાગ મેં તીનકાલ તીનલોક જાનને મેં આયે, ઐસે પરમેશ્વર કે મુખ સે દિવ્યધ્વનિ નીકલી. દિવ્યધ્વનિ. દિવ્ય યાની પ્રધાન આવાજ. ૐ આવાજ નીકલા.

સૌ ઇન્દ્રોં કી ઉપસ્થિતિ મેં (નીકલી). શક્રેન્દ્ર, ઇશાનઇન્દ્ર આદિ સ્વર્ગ કે ઇન્દ્ર ભી ઉપસ્થિત થે. ગણધર–સંતોં કે નાયક ગણધર કી ઉપસ્થિતિ મેં ભગવાન કી વાણી મેં ઐસા આયા. સમજ મેં આયા ? કિ, તેરી સમ્યગ્દર્શન કી પર્યાય કહાં સે આતી હૈ ? કિસ ખાન મેં પડી હૈ ? ક્યા રાગ-વિકલ્પ ઉઠતે હૈ ઉસમેં ગુણ હૈ કિ ઉસમેં સે પર્યાય આતી હૈ ? શરીર મેં શ્રદ્ધાગુણ હૈ કિ ઉસમેં સે પર્યાય આતી હૈ ? શ્રદ્ધાગુણ કા સમ્યક્ પરિણમન (હોના) ઉસકા નામ શુદ્ધ પર્યાય સમ્યગ્દર્શન હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા કિ નહીં ? આ..હા..! બડી સૂક્ષ્મ બાત હૈ.

જિસમેં પડા હૈ, કોઠી મેં અનાજ પડા હો તો કોઠીમેં સે નીકલે. ખાલી હો તો કહાં સે નીકલે ? કૂએં મેં... આપ કે યહાં કહાં સે પાની આતા હૈ ? કૂએં મેં ? ઠીક ! ભગવાન યહાં તો કહતે હૈં, ભાઈ ! જિસમેં હો ઉસમેં સે નીકલે. પ્રાપ્ત કી પ્રાપ્તિ હૈ. હૈ ઉસમેં સે આતા હૈ. કૂએં મેં પાની હો તો અવેડા.. અવેડા ક્યા કહતે હૈં ? અવેડા કહતે હૈં ? બાહર નીકલતા હૈ ના ? બાહર થોડા હોજ હોતા હૈ ના ?

ઔર પશુ પીતે હૈં. પશુ કો પીને કો કૂએંમેં સે બાહર નીકાલતે હૈં ના ? હમારે યહાં અવેડા કહતે હૈં, અવેડા. કૂએં મેં હૈ ઉસમેં સે પાની નીકાલકર, કૂંડુ હોતી હૈ કુંડી મેં (ભરતે હૈં). કૂએં મેં હૈ વહ કુંડી મેં આતા હૈ યા કૂએં મેં નહીં હૈ ઔર કુંડી મેં આતા હૈ ?

વૈસે ભગવાનઆત્મા અંતર અનંત ગુણ કા બડા કૂઆં હૈ. ઐસી અનંત ગુણ કી થૈલી આત્મા હૈ. ગુણ કી થૈલી. આહા..હા..! પૈસે કી થૈલી મેં અજ્ઞાની કો ગુદગુદી હો જાતી હૈ. હીરા, માણકે ભરે હો તો આ..હા..હા.. (હો જાતા હૈ). મૂઢ હૈ, ધૂલ મેં ક્યા હૈ ? એ..ઇ...! ધૂલ મેં આત્મા કહાં આયા ? ઉસસે આત્મા મેં ક્યા લાભ હુઆ ? ધૂલ ધૂલ કા કામ કરે, આત્મા ભિન્ન હૈ.

યહાં તો યહ બતાના હૈ કિ, આત્મા કા સમ્ગદર્શનરૂપી કાર્ય, વહ કાર્ય જિસમેં શ્રદ્ધાગુણ પડા હૈ ઔર શ્રદ્ધાગુણ કા ધરનેવાલા આત્મા હૈ, ઉસસે વહ કાર્ય હોતા હૈ, દૂસરે સે હોતા નહીં. ભાઈ ! ક્યા સુન રહે હો ? પહલે ન કહતે થે. સુનતે હૈં ઔર હોતા હૈ, ઐસા આપ કહતે થે. (ગુરુ સે હોતા હૈ), ઐસા કહતે થે. (વહ) વિપરીત થા. સમજ મેં આયા ? ક્યા તુમ્હારી શ્રદ્ધાપર્યાય જો અવસ્થા હૈ વહ ગુરુ મેં રહતી હૈ ? ભગવાન મેં રહતી હૈ ? તેરા ગુણ ક્યા ભગવાન મેં રહતા હૈ ? તેરા ગુણ તો તેરે આત્મા મેં અંદર હૈ.

મુમુક્ષુ :– મદદ કરે.. મદદ.

ઉત્તર :– મદદ કૈસી ?

ભગવાનઆત્મા એક સમય મેં પૂર્ણ ગુણ સે ભરા, જો શક્તિ હૈ ઉસમેં સે શ્રદ્ધા આતી હૈ. ઉસકા અંતરલક્ષ કરને સે પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ. બસ ! દૂસરા કોઈ ઉપાય હૈ હી નહીં. યહાં તો સમ્યગ્દર્શન કા કારણ હી સારા દ્રવ્ય હૈ. ભૂતાર્થ વસ્તુ કારણ હૈ, દૂસરા કોઈ કારણ હૈ નહીં. ઐસી સમ્યગ્દર્શન કી પર્યાય હો તબ સમ્યગ્દર્શન કો કારણ કહને મેં આતા હૈ ઔર બાદ મેં સાથ મેં સમ્યગ્જ્ઞાન હો ઉસે કાર્ય કહને મેં આતા હૈ. હૈ તો એકસાથ–યુગપદ્. ઉસમેં કારણ-કાર્ય કા ભાવ કહને મેં આતા હૈ. સમજ મેં આયા ? દેખો !

'સમ્યગ્દર્શન શ્રદ્ધાગુણ કી શુદ્ધપર્યાય હૈ, ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન જ્ઞાનગુણ કી શુદ્ધપર્યાય હૈ.' દેખો ! તીસરી પંક્તિ હૈ. પંક્તિ કહતે હૈં ના ? લાઈન, તીસરી લાઈન હૈ, દેખો ! ૯૫ (પન્ના) હૈ ના ? ૯૫ પન્ના હૈ. સમ્યગ્જ્ઞાન. આત્મા મેં જ્ઞાન, સારે ચૈતન્ય મેં કેવલજ્ઞાન ભરા હૈ. કેવલજ્ઞાન યાની કેવલપર્યાય નહીં. કેવલ-જ્ઞાન, એક જ્ઞાન, એક જ્ઞાન, એક જ્ઞાન ત્રિકાલ. દ્રવ્ય ત્રિકાલ, જ્ઞાનગુણ ત્રિકાલ. દ્રવ્ય ત્રિકાલ, જ્ઞાનગુણ ત્રિકાલ. ઉસકે લક્ષ્ય સે વર્તમાન ક્ષણિક પર્યાય ઉત્પન્ન હો ઉસકા નામ સમ્યગ્જ્ઞાન કહતે હૈં. સમ્યગ્જ્ઞાન જ્ઞાનગુણ કી પર્યાય હૈ. સમ્યગ્દર્શન શ્રદ્ધાગુણ કી પર્યાય હૈ, એક સમય મેં સાથ મેં ઉત્પન્ન હોતી હૈં ફિર ભી શ્રદ્ધાગુણ કો કારણ ઔર જ્ઞાન કો કાર્ય કહને મેં આતા હૈ. સમજ મેં આયા ? ક્યોં (ભાઈ) ? વહ તો વકીલ હૈ, વકીલ. દીમાગવાલા હૈ ના ? એલ.એલ.બી. પાસ હુઆ હૈ. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :– પૈસા....

ઉત્તર :– પૈસા કા ક્યા કામ હૈ ? ઉસકે પિતાજી કહતે હૈં કિ, ભાઈ પૈસા નહીં કમાતા હૈ. યહાં આત્મા કી પર્યાય કમાને દો ના, ભૈયા ! બાહર કમા સકતે હૈ કૌન ? પૂર્વ કા પુણ્ય હો તો આતા હૈ, પુણ્ય નહીં હો તો લાખ કરોડ (કુછ ભી કરો પૈસા મિલતા નહીં). 'હુન્નર કરો હજાર, ભાગ્ય બિન મિલે નહીં' એક પૈસા ભી મિલે નહીં. સમજ મેં આયા ? કહો, બરાબર હોગા કિ નહીં ? ભાઈ !

કહતે હૈં, 'પુનશ્ચ સમ્યગ્દર્શન કા લક્ષણ...' દેખો ! 'સમ્યગ્દર્શન કા લક્ષણ વિપરીત અભિપ્રાયરહિત તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધા હૈ...' દેખો ! દોનોં કે લક્ષણ ભિન્ન હૈં. ભગવાનઆત્મા કી શ્રદ્ધાગુણ કી જો પર્યાય સમ્યક્ પર્યાય હુઈ, જો શાંતિ, આનંદ કે સાથ હુઈ, જો મોક્ષ કી પહલી સીઢી હૈ, મોક્ષ કી પહલી સીઢી હૈ, ઉસકા લક્ષણ ક્યા ? વિપરીત અભિનિવેશ–વિપરીત અભિપ્રાયરહિત તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન. ઉસમેં સાત તત્ત્વ કી વિપરીત શ્રદ્ધા કિંચિત્ રહતી નહીં. સાત તત્ત્વ, હાં ! અજ્ઞાની અકેલા આત્મા.. આત્મા કરે, ઐસા નહીં.

ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ વીતરાગ, જિનકે મુખ મેં સાત તત્ત્વ આયે, સાત મેં જીવ ઔર અજીવ દો દ્રવ્ય હૈં. જીવ ઔર અજીવ દો દ્રવ્ય હૈં ઔર પાંચ ઉસકી પર્યાય હૈં. પર્યાય. સામાન્ય ઔર વિશેષ. જીવ ઔર અજીવ સાત તત્ત્વ મેં

દો પદાર્થ હૈં ઔર પાંચ ઉસકી વિશેષ દશા–અવસ્થા–હાલત હૈં. ઐસા સામાન્ય-વિશેષ મિલકર સાત તત્ત્વ હોતે હૈં. સામાન્ય–વિશેષ મેં વિપરીત શ્રદ્ધા બિના જો યથાર્થ શ્રદ્ધા હૈ, ઉસે તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન ભગવાન કહતે હૈં. સમજ મેં આયા ? સામાન્ય ઔર વિશેષ દૂસરે મેં કહાં હૈ ? ભાઈ ! યે સામાન્ય-સામાન્ય કહતે હૈં. સામાન્ય કે સાથ વિશેષ પર્યાય હૈ. શ્રદ્ધા કરના વહ વિશેષ હૈ, સમ્યગ્જ્ઞાન વિશેષ હૈ, દ્રવ્ય નહીં, ગુણ નહીં. આહા..હા...!

સાત તત્ત્વ મેં આસ્રવ મેં પુણ્ય-પાપ સમા જાતે હૈં, તો નવ કહતે હૈં. સાત મેં ભી જીવ ઔર જડ દો પદાર્થ સામાન્ય વસ્તુ (હૈં) ઔર ઉસમેં ઉસકી પાંચ પર્યાય હૈં. આસ્રવ, બંધ. આસ્રવ મેં પુણ્ય-પાપ આયા. વહ જીવ કી વિકારી પર્યાય હૈ. જડ મેં જડ કી (પર્યાય હૈ). ઔર સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ જીવ કી નિર્મલ પર્યાય વિશેષ હૈ, નિર્મલ પર્યાય વિશેષ હૈ. સંવર, નિર્જરા શુદ્ધ પર્યાય અપૂર્ણ હૈ, મોક્ષપર્યાય શુદ્ધ પર્યાય પૂર્ણ હૈ. ઐસે સાત તત્ત્વ જૈસે હૈં, ઐસી વિપરીત શ્રદ્ધારહિત, વિપરીત અભિપ્રાયરહિત શ્રદ્ધા કરની ઉસકા નામ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન સમ્યગ્દર્શન કા લક્ષણ હૈ. યહાં તો સમ્યગ્દર્શન કા લક્ષણ બતાતે હૈં ના ? સમ્યગ્જ્ઞાન કા લક્ષણ દૂસરા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સમજ મેં આયા ?

'ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન કા લક્ષણ...' દેખો ! 'સંશય આદિ દોષ રહિત...' યહ દૂસરા લક્ષણ (હૈ). નીચે (ફૂટનોટ મેં) હૈ. 'સંશય, વિમોહ, અનિર્ધાર.' હૈ ? નીચે હૈ, પહલી પંક્તિ હૈ. સંશય–સમ્યગ્જ્ઞાન મેં સંશય નહીં હોતા. ક્યા (કહા) ? યહ ચાંદી હોગી યા છીપ ? છીપ હૈ યા ચાંદી હૈ ? મુજે પતા નહીં. સમજ મેં આયા ? કુછ માલૂમ નહીં. વહ અનધ્યવસાય હૈ. યહ તો ચાંદી કો છીપ માનના, છીપ કો ચાંદી હી માનના વહ વિપર્યાસ છે. સંશય (અર્થાત્) કુછ હોગા. હોગા, અપને કો કુછ માલૂમ નહીં. વહ સંશય હૈ. જ્ઞાન મેં ઐસા સંશય નહીં. વિમોહ નામ વિભ્રમ–વિપર્યાસ નહીં ઔર અનિર્ધાર અનધ્યવસાય નહીં. વહ તો અર્થ કિયા હૈ, વિમોહ કી વ્યાખ્યા કી હૈ. કોષ્ઠક મેં શબ્દ હૈં ના ? વિમોહ યાની વિભ્રમ ઔર વિપર્યય.

દેખો ! સમ્યગ્જ્ઞાન કૈસા હોના ચાહિયે ? જિસમેં સંશય નહીં (હોતા). ક્યા હૈ ? હમને આત્મા જાના હૈ યા નહીં જાના ઇસકી હમેં ખબર નહીં. લો, મૂઢ હૈ. સમજ

મેં આયા ? હમારે આત્મા મેં સમ્યગ્દર્શન હુઆ હૈ યા નહીં, હમે માલૂમ નહીં પડતા. (ઐસા) જ્ઞાન મેં સંશય (હોના). યહ સંશય તો અજ્ઞાન હૈ. અજ્ઞાન મેં સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા નહીં. સમ્યગ્જ્ઞાન નહીં હૈ વહાં સમ્યગ્દર્શન હૈ હી નહીં. સમજ મેં આયા ? ક્યા કહા ? સંશય.. સંશય. દો કોટિકા કા જ્ઞાન. છીપ હૈ યા સોના ? છીપ હૈ યા સોના ? છીપ હૈ યા ચાંદી ? હમે ક્યા પતા ? હમારે અનંત ભવ જન્મ-મરણ ભગવાન ને દેખે હોંગે તો હમે ક્યા પતા ? મૂઢ હૈ. તેરા જ્ઞાન હી અજ્ઞાન હૈ. સમજ મેં આયા? સમ્યગ્દષ્ટિ કો સમ્યગ્જ્ઞાન મેં સંશય નહીં હોતા. મેરે અનંત ભવ હોંગે ? સમજ મેં આયા ? તો સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ હી નહીં. સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન કે સાથ હોતા હૈ. સમ્યગ્જ્ઞાન મેં સંશય હોતા નહીં. ક્યા હોગા ? ભગવાન ને હમારે અનંત ભવ દેખે હોંગે. સમજ મેં આયા ? મૂઢ હૈ, તેરા જ્ઞાન હી અજ્ઞાન હૈ, તેરી શ્રદ્ધા હી મિથ્યાત્વ હૈ. ભગવાન કી શ્રદ્ધા તુને કી હી નહીં. એ..ઇ...!

મુમુક્ષુ :– દ્રવ્યલિંગી મુનિ..

ઉત્તર :– દ્રવ્યલિંગી મુનિ કો અંદર તીનોં હોતે હૈં. સંશય મેં થોડા સ્પષ્ટ કરતે હૈં ના. સમજ મેં આયા ? યે જ્ઞાન કે દોષ હૈં. જહાં સંશય હૈ વહાં સમ્યગ્જ્ઞાન નહીં. તો જહાં સમ્યગ્જ્ઞાન નહીં હૈ વહાં સમ્યગ્દર્શન ભી નહીં હૈ. સમ્યગ્દર્શન હૈ વહાં સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ વહાં સંશય નહીં હોતા. સમજ મેં આયા ? યહ તો સમજ મેં આતા હૈ યા નહીં ? ભાઈ ! થોડા.. થોડા. ઠીક હૈ. આજ તો બહુત સૂક્ષ્મ બાત આયી હૈ. 'કલકત્તા' મેં વ્યાપાર મેં સબ સમજ મેં આતા હૈ, યે તો કભી-કભી સુનને મિલતા હૈ. આહા..હા...! અરે..! ભગવાન ! તેરે ઘર કી તેરી બાત હૈ, યહ તો તેરે ઘર કી બાત હૈ.

યહાં તો કહતે હૈં કિ, જ્ઞાન કા દોષ ભિન્ન હૈ. દર્શન કા ગુણ ભિન્ન હૈ, જ્ઞાન કા ગુણ ભિન્ન હૈ. દર્શન (તો) વિપરીત અભિપ્રાયરહિત તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન, બસ ! ઇતના. જ્ઞાન મેં સંશય નહીં. સંશય નહીં, સંદેહ નહીં. સંદેહ નહીં કિ, મૈંને આત્મા કા જ્ઞાન કિયા હૈ યા મુજે ઉસકા જ્ઞાન નહીં હૈ ? યહ તો સંશય હૈ. સમજ મેં આયા ? સૂક્ષ્મ બાત હૈ. ઐસા જહાં જ્ઞાન મેં સંશય હૈ વહાં સમ્યગ્દર્શન હૈ હી નહીં. સમ્યગ્દર્શન કા કાર્ય સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ, ઉસ સમ્યગ્જ્ઞાન મેં સંશય હોતા હી નહીં. ક્યા કહા ? ભાઈ !

ક્યા કહા સમજે ?

ભગવાનઆત્મા વસ્તુ અખંડાનંદ પ્રભુ, ઉસકી પ્રતીત–શ્રદ્ધા સમ્યક્ હુઈ તો સમ્યગ્દર્શન મેં કારણ આત્મા હુઆ ઔર કારણ હુઆ તો સમ્યગ્દર્શન કી પર્યાય ઉસકી કાર્ય હુઈ. સમ્યગ્દર્શન મેં સારા આત્મા હી પ્રતીત મેં–શ્રદ્ધા મેં આયા. ઐસી શ્રદ્ધા કે સાથ જો જ્ઞાન હુઆ ઉસમેં સંશય નહીં રહતા. સારા દ્રવ્ય ભવરહિત હૈ, સ્વભાવ ભવરહિત, રાગરહિત હૈ. રાગ ઔર વિકલ્પ સે રહિત મેરા સારા આત્મા હૈ, ઐસે જબ દ્રવ્ય કો કારણ બનાકર સમ્યગ્દર્શન હુઆ તો સમ્યગ્જ્ઞાન મેં સંશય નહીં. મેરે અનંત ભવ હોંગે યા નહીં ? અનંત ક્યા, ભવ હી મેરે મેં નહીં હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ભવ તો વિકાર કા ફલ હૈ, ભવ તો વિકાર કા ફલ હૈ. વિકાર મેરે મેં નહીં, ઐસી દૃષ્ટિ હોકર તો સમ્યગ્દર્શન હુઆ હૈ. ભાઈ ! આહા..હા...! યે થોડી સૂક્ષ્મ બાત આયી હૈ.

મુમુક્ષુ :– બહુ સરસ આવી.. ગુજરાતીમાં ફરી સંભળાવજો.

ઉત્તર :– ના, હિન્દી મેં ઠીક ચલ રહા હૈ. સેઠ આયે હૈં, સેઠ થોડા સુને તો સહી. મુશ્કિલ સે લાયે હૈં, (યહ મુમુક્ષુ) લાયે હૈં. થોડી ઉદારતા રખની. પૂરી જિંદગી મેં અભી આયે હૈં. યહાં (એક મુમુક્ષુ) રહતે હૈં તો ચલો, ચલતે હૈં. ઇસલિયે થોડા હિન્દી (લિયા), ગુજરાતી તો સમજે નહીં. સમજ મેં આયા ? યહ તો ગુજરાતી જૈસી હી ભાષા હૈ. આપ જૈસી હિન્દી બોલતે હો વૈસી હમારી હિન્દી નહીં હૈ. સમજ મેં આયા ? ભાઈ ! યે લોગ હિન્દી બોલે ઐસી હિન્દી નહીં હૈ. યે લોગ જબ બોલતે હૈં તબ લગે કિ, ગડબડ જૈસી લગતી હૈ. યહાં તો સાધારણ કામચલાઉ હિન્દી હોતા હૈ. કામચલાઉ. સમજ મેં આયા ? ક્યા કહા ?

સંશય. સમ્યગ્જ્ઞાન મેં ક્યા કહા ? દેખો ! 'સંશય આદિ દોષ રહિત સ્વ-પર કા યથાર્થતયા નિર્ણય...' ઇસમેં સે અબ નિકાલના હૈ. ક્યા ? કિ, સ્વ નામ આત્મા. જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ મૈં હૂં, ઐસી પ્રતીત હુઈ. ઉસકે સાથ જ્ઞાન હુઆ. ઔર પર. યહાં તો સ્વ-પર હૈ ના ? દો હૈ ના ? જ્ઞાન હૈ કિ નહીં ? અપના જ્ઞાન હુઆ તો ઉસકે સાથ રાગ, શરીર આદિ અલ્પ હૈ, બસ ઇતના. અનંત ભવ હૈ ઐસા રાગ નહીં. અનંત ભવ હૈ, ઐસા કર્મ નહીં. જ્ઞાન મેં ઐસી પર કી અસ્તિત્વતા, રાગ કી ઔર

કર્મ કી અસ્તિત્વતા ઉસમેં હૈ, મેરે મેં નહીં. સ્વ કા ઔર પર કા ઐસા નિઃસંશય જ્ઞાન (હુઆ) ઉસે સમ્યગ્જ્ઞાન કહતે હૈં. ક્યા આયા ? થોડી સૂક્ષ્મ (બાત) આયી હૈ તો થોડા અધિક (સ્પષ્ટીકરણ) કરેંગે. ક્યા કહા ?

આત્મા અપના પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ શ્રદ્ધા મેં સમ્યક્ મેં લિયા તો ઉસકે સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ. શ્રદ્ધા મેં તો અભેદ હૈ. અબ જ્ઞાન મેં સ્વ-પર (હૈ). પહલે આ ગયા થા. ઉસમેં ઐસા થા ના ? દેખિયે ! 'સ્વ-પર અર્થ બહુ ધર્મજુત' દૂસરી પંક્તિ.

સમ્યક્ શ્રદ્ધા ધારિ પુનિ, સેવહુ સમ્યગ્જ્ઞાન;
સ્વ-પર અર્થ બહુ ધર્મજુત, જો પ્રગટાવન ભાન. ૧.

નીચે ભી 'પ્રમેયરત્નમાલા' કા દિયા હૈ ના ? 'स्वापूर्वार्थव्यदसायात्मकं' ભાઈ ! 'स्वापूर्वार्थव्यदसायात्मकं' બરાબર હૈ ? અબ ઉસમેં સે નિકાલના હૈ. ક્યા નિકાલના હૈ ? દેખો ! સ્વ ઔર પર. અપના આત્મા અભેદ શુદ્ધ અખંડ જ્ઞાન, દર્શન મેં પ્રતીત હુઆ તો ઉસકે સાથ જ્ઞાન (ભી હુઆ). ઉસમેં (–શ્રદ્ધા મેં) તો અભેદ કી પ્રતીત હુઈ. અબ જ્ઞાન હુઆ. સમ્યગ્દર્શન કારણ, જ્ઞાન કારણ. નિશ્ચય સે તો આત્મા કારણ હૈ, જ્ઞાન કાર્ય હૈ. લેકિન પર્યાય મેં સમ્યગ્દર્શન કારણ ઔર જ્ઞાન કાર્ય. યે સમ્યગ્જ્ઞાન કૈસા હૈ ? સંશય બિના કા. યહ સ્વ-પર કા જ્ઞાન હૈ. કૈસા ? કિ, સ્વ – મૈં અખંડ શુદ્ધ હૂં, મેરી ઇતની નિર્મલ પર્યાય પ્રગટ હુઈ હૈ ઔર મલિન આદિ પર્યાય અલ્પ હૈ, કર્મ કા સંબંધ ભી અલ્પ રહા. કૈસા ? કિ, મેરે અનંત ભવ હૈં, ઐસા ભાવ નહીં. અનંત ભવ હૈ ઐસા કર્મ કા નિમિત્ત નહીં. સમજ મેં આયા ?

અનંત ભવ કા અભાવસ્વભાવરૂપ ભગવાનઆત્મા, યહ આત્મા. દેખો ! યહાં સાત તત્ત્વ કી શ્રદ્ધા મેં નિકાલતે હૈં. સમ્યગ્દર્શન મેં આત્મા કી પ્રતીતિ હુઇ, પર્યાય મેં ભાન હુઆ. સાથ મેં જ્ઞાન ઐસા હોતા હૈ – 'स्वापूर्वार्थव्यदसायात्मकं'. સ્વ–મૈં શુદ્ધ હૂં, મેરી પર્યાય ભી સંવર, નિર્જરા આદિ શુદ્ધ હુઈ હૈ ઔર રાગાદિ થોડે હૈં ઔર કર્માદિ હૈં ઉસકા જ્ઞાન હૈ. પર વહ જ્ઞાન કૈસા હૈ ? કિ, યહ જ્ઞાન ઐસા માનતા હૈ કિ, મુજે ભવ હી નહીં. સ્વભાવ મેં નહીં હૈ તો મેરે ભવ નહીં હૈ. અબ રાગાદિ અલ્પ રહે હૈં વહ અનંત ભવ કા કારણ નહીં હૈ. એકાદ ભવ કા કારણ (હૈ) લેકિન વહ તો જ્ઞાન મેં પર કા નિશ્ચય આ ગયા. પર કા નિશ્ચય આ ગયા કિ રાગ હૈ,

કર્મ હૈ, બસ, ઇતના. પર હૈ, ઇતના. પરંતુ યે પર મેરે સે પૃથક્ હૈં. મુજે ભવ કે અભાવભાવરૂપ સ્વભાવ કી પ્રતીતિ હુઇ તો જ્ઞાન ભી (ઐસા હુઆ કિ), મુજે ભવ હૈ હી નહીં ઔર અલ્પ રાગાદિ હૈ ઉસમેં રાગ મેં, પચીસ-પચાસ ભવ કર દે, ઐસી રાગ કી તાકત નહીં હૈ. કર્મ મેં–નિમિત્ત મેં ભી પચીસ-પચાસ ભવ કર દે, ઐસી કર્મ મેં–નિમિત્ત મેં તાકત નહીં હૈ. સમજ મેં આયા ? કઠિન બાત હૈ, ભાઈ ! એ..ઇ...!

'स्वापूर्वार्थ' કહા ના ? ભાઈ ! વસ્તુ કે જ્ઞાન મેં ઐસા આ ગયા. રાગ મેરા નહીં, કર્મ મેરા નહીં. ઔર (બાકી) રહા ઉસમેં ઇતની તાકત નહીં કિ, મેરે મેં તીવ્ર વિકાર હો, ઉસમેં નિમિત્ત મેં ઐસી તાકત નહીં. સમજ મેં આયા ? અનંતાનુબંધી કા તીવ્ર રાગ હૈ ઉસમેં નિમિત્ત હો ઐસા કર્મ નહીં, યહાં અનંતાનુબંધી કા વિકાર નહીં. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...! કઠિન બાત હૈ, ભાઈ ! સમજ મેં આયા ? નયી (બાત) આયી. ભગવાન..! (બાત તો) આતે-આતે આતી હૈ.

યહાં જ્ઞાન કા લક્ષણ સંશય રહિત. આત્મા કા શ્રદ્ધા કા લક્ષણ વિપરીત અભિપ્રાયરહિત. વિપરીત અભિપ્રાયરહિત ઐસા ભગવાનઆત્મા (હૈ) ઐસી શ્રદ્ધા હુઈ તો જ્ઞાન ભી ઐસા હુઆ. સ્વ કા યથાર્થ, પર કા યથાર્થ. યથાર્થ નામ રાગ હૈ, ઇતના બંધ કા કારણ હૈ. લેકિન બંધ કા કારણ કિતના અલ્પ રહા હૈ ? કિ, અલ્પ એકાદ ભવ આદિ હો ઇતના બંધ કા કારણ રાગ રહા હૈ. કર્મ ભી ઇતને હી રહે હૈં. ઐસી પ્રતીત વર્તમાન મેં હૈ. ભવિષ્ય મેં કોઈ ઐસા આ જાયેગા (તો) ? ઐસા હૈ હી નહીં. મેરે ઇતને જોરદાર કર્મ આ જાયે તો ? (ઐસા સંશય હોતા હૈ તો) તુજે સમ્યક્ જ્ઞાન હી નહીં હૈ. બરાબર હૈ ? ન્યાય સે હૈ કિ નહીં ? લોજીક સે હૈ કિ નહીં ? આહા..હા...!

દેખો ! ક્યા કહતે હૈં ? માત્ર લક્ષણ કા ફર્ક હૈ. લેકિન સ્વ-પર કા જ્ઞાન હૈ. ઉસમેં સ્વ કી અંતર પ્રતીતિ હૈ. ઇસમેં સ્વ-પર કા જ્ઞાન (હૈ). જ્ઞાન મેં ઐસા નહીં આતા હૈ કિ, ઇતના રાગ મેરા હૈ કિ જિસમેં અનંત ભવ કરને કી તાકત હૈ. ઐસા રાગ ઉસકે પાસ હૈ હી નહીં. ઔર નિમિત્ત મેં કર્મ કે – અજીવ કે સંયોગ મેં કર્મ કી ઐસી તાકત નહીં હૈ. ઐસા માનતે હૈં કિ, મેરે મેં તો યહ હૈ હી નહીં. મેરી ચીજ મેં તો નહીં હૈ, કિન્તુ ઉસમેં હૈ. નિમિત્ત હોકર યહાં અશુદ્ધ ઉપાદાન મેં તીવ્ર

હો, ઐસી બાત ઉસમેં હૈ નહીં, મેરે મેં હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? યહ બાત નયી નિકલી. દેખો ! નિકલ જાયે તો હિન્દી મેં નિકલ જાયે. નહીં નિકલે તો ગુજરાતી મેં ભી નહીં નિકલે. કહો !

'સમ્યગ્જ્ઞાન કા લક્ષણ સંશય...' વિમોહ–વિપરીત નહીં. દેખો ! સંશય નહીં, વિપરીત નહીં. વિપરીત–ઊલટા જ્ઞાન નહીં. જૈસા હૈ વૈસા હી ઉસકા જ્ઞાન હૈ. જૈસા હૈ વૈસા હી હૈ. વિપરીત જ્ઞાન નહીં. વિપરીત કા અર્થ ક્રિયા – વિભ્રમ ઔર વિપર્યય. સમજે ? ઔર તીસરા અનિર્ધાર હૈ ના ? અનધ્યવસાય. ઉસકા અર્થ અનિર્ધાર. મુજે માલૂમ નહીં હૈ, ભૈયા ! મુજે અનંત ભવ હોંગે યા નહીં હોંગે, મુજે માલૂમ નહીં પડતા. ઐસા જ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાની કા હોતા નહીં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? જ્ઞાન મેં ઇતની તાકત હૈ. અપના સ્વરૂપ ભવ-વિકાર રહિત કા ભાન, શ્રદ્ધા હુઈ. જ્ઞાન ભી ઐસા હુઆ કિ, સ્વ તો વિકારરહિત, ભવરહિત, ભવ કે ભાવરહિત વસ્તુ હૈ. ઔર થોડા રાગ રહા વહ ભી ઇતના રહા, ભવ કે અભાવ કા શ્રદ્ધા ઔર જ્ઞાન હુઆ તો રાગ ઇતના રહ ગયા હૈ કિ, ઉસમેં અનંત ભવ હો યા અનંત જન્મ-મરણ હો, ઐસા રાગ યા કર્મ ઉસમેં હૈ નહીં. ઐસા સ્વસહિત પર કી શ્રદ્ધા, પર કા જ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાની કો સંશયરહિત, વિપર્યયરહિત, અનિર્ધારરહિત (હોતા હૈ). અનિર્ધારરહિત (અર્થાત્) નિર્ધારિત હોતા હૈ. સમજ મેં આયા ? અરે..! ભાઈ ! આત્મા કી શ્રદ્ધા ઔર આત્મા કા જ્ઞાન કિસે કહતે હૈં ? યે લાલાપેઠા હૈ ? લોક મેં ભી જો સમજતે હૈં ઉસમેં ઉસે સંશય હોતા હૈ ? બરાબર હૈ, હમારા જ્ઞાન હમારા હૈ, હમ બરાબર જાનતે હૈં (ઐસા કહતે હૈં). જિસે વ્યાપાર હોતા હૈ, જિસકી વકાલત હો, ડૉક્ટર હો, બાહર કા વ્યાપાર હો, યે મકાન કા ધંધા હો (ઉસમેં) શંકા હોતી હૈ ? ૨૨ મજલે કા મકાન કરતે થે. (ઉનકી) દુકાન મેં પગલા કરને ગયે થે (તબ કહતે થે), યે હમારા ૨૨ મજલે કા મકાન કા ધંધા હૈ, ઉસકા નકશા હૈ. નકશા દિખાતે હૈં, હમારે પાસ માલ નહીં, નકશા બતાતે હૈં. સમજ મેં આતા હૈ ? ઉસે શંકા હોતી હૈ ? હમ જો ધંધા કરતે હૈં ઉસમેં બરાબર ફાયદા કરેંગે. (ઐસા) માને. ફિર ભી પુણ્ય હો તો આયે, પુણ્ય નહીં હો તો ન આયે.

યહાં તો ભગવાનઆત્મા.. દેખો ! યહાં સમ્યગ્જ્ઞાન–આત્મા કા જ્ઞાન, ઉસકા

નામ જ્ઞાન કહતે હૈં. ઇસ જ્ઞાન મેં તીન દોષ હૈ નહીં. 'સ્વ-પર કા યથાર્થયતા નિર્ણય હૈ–ઇસ પ્રકાર દોનોં કે લક્ષણ ભિન્ન-ભિન્ન હૈં.' ઇસલિયે શ્રદ્ધા કા આરાધન કરકે, સમ્યગ્જ્ઞાન કા આરાધન કરના યહ ઇસકા તાત્પર્ય હૈ. વિશેષ કહેંગે...

(શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)